

**Анна Алексиева**, доц. д-р

*Институт за литература – Българска академия на науките (София, България)*

## РЕТОРИКИ НА РЕГИОНАЛНОТО В БЪЛГАРСКАТА ВЪЗРОЖДЕНСКА ПОЕЗИЯ

**Резюме.** Статията изхожда от разбирането, че през XIX в., наред с повишения интерес към чуждестранните (западни) културни модели, се засилват и реториките на регионалното, мотивирани до голяма степен от националноохранителни подбуди. С понятието „регионално“, използвано при разглеждането на възрожденската поезия, се означават стеснените обеми на родния свят: локални, национални, балкански или ориенталски. Те функционират като защитна рамка на принадлежност и целенасочено се разграничават от мащабите на европейското, а още повече от идеята за универсалното, която по това време не е лишена от актуалност в западния интелектуален контекст. В статията се обръща внимание и на динамиката на регионалния дискурс от локален към национален, а също и на стратегиите, чрез които „своето“ се легитимира чрез езика, културното наследство и някои оксиденталистски нагласи.

**Ключови думи:** Българско възрождане, поезия, реторики на регионалното, идентичност, оксидентализъм.

В един свой късен текст от 30-те години на XIX в., посветен на етапите на социалното формиране, Гьоте твърди, че при своето възникване човешките групи са скрепени предимно от домашни, семейно-родови връзки. Те обитават изолирани територии, придържат се към родния си език и възприемат непознатите за заплахата<sup>1</sup>. И макар че определя тази епоха за „идилична“, Гьоте очевидно я осмисля като най-ранна фаза от развитието на обществото – обстоятелство, което дава повод на Цветан Тодоров в предприето от него тълкуване на текста да я отнесе „най-долу, в непосредствена близост до варварството“<sup>2</sup>. Приемането на другите, свободното общуване с тях, създаването на общности от друг порядък – народ, нация – е знак за цивилизационен напредък. Истинското откъсване от варварството обаче става при преминаването от регионализъм към универсализъм, което намира израз в концепцията на Гьоте за намаляващото значение на националните литератури и раждането на „епохата на световната литература“<sup>3</sup>.

<sup>1</sup> ГЬОТЕ, Й. В. Епохи на задружна култура. – В: *Гьоте за литературата и за изкуството*. Т. 1. София: Наука и изкуство, 1979, с. 599.

<sup>2</sup> ТОДОРОВ, Цв. *Страхът от варварите. Отвъд сблъсъка на цивилизациите*. София: Изток-Запад, 2009, с. 43.

<sup>3</sup> GOETHE, J. W. Gespräche. 1827, 31. Januar. Mit Johann Peter Eckermann: <http://www.zeno>.

Приблизително по същото време, когато в размишленията на Гьоте се прокарва идеята за загърбване на националното в посока на споделени общи ценности, българската литература от периода на Възраждането е ангажирана с конструирането на образите на „своето“, с утвърждаването на регионални специфики и с налагането на собствени авторитети и легитимации.

Не твърдя, разбира се, че обратната тенденция – на виждането отвъд себе си, на отварянето към другите, на дистанцирането от регионалните контексти – отсъства. Известна е, да кажем, привлекателността, с която се ползва топографията на европейското, поставянето му в един синонимен ред с прогреса, модерността, цивилизацията. Не липсват и още по-далечни вглеждания, изхождащи от просвещенската идея за равенството, подходящ пример за което е статия, публикувана в „Цариградски вестник“ през 50-те години на XIX в., в която четем следното: „Те всички, и белите европейци, и черните африканци, и медновидните американци, те всички еднакво без изятие са надарени от Бога с разум“. Реториката на универсалното обаче мигновено е ревизирана и преобърната в следващите изречения на текста, които категорично отхвърлят дискурса на равностойността: „Те всички еднакво имат умност, могат да мислят, разсъждават и да изнамерват, *но не всички еднакво, (...) у всички не еднакво е развита тая умност*“<sup>4</sup>.

Било поради националноохранителни подбуди или вследствие на травматично приета непостижимост, образът на европейското също може да бъде преосмислен в посока на „чудовищната, непоносима, отвратителна Чуждост, която (...) няма общо нито с образцовостта, нито с модерната толерантност“<sup>5</sup>. Може да се каже следователно, че едновременно с вглеждането в другите, с приемането на някои културни, социални и религиозни различия, възрожденските текстове излъчват определени регионални дискурси, чиято цел е да стабилизират идентификационния ресурс на българското. С понятието „регионален“ в случая означавам стеснените обеми на родния свят, които могат да бъдат локални (село, град), национални (въобразената политическа общност), понякога балкански (и дори ориенталски) – във всеки случай откъснати от по-големите мащаби на европейското и съвсем чужди на универсализма, който адмираира Гьоте. С това понятие назовавам различните форми на съсредоточаване върху „своето“ не само като разпознаваем, но и като защитен хоризонт на принадлежност. В статията ще разгледам някои реторики на регионалното, открояеми в българската възрожденска поезия като се опитам да очертая известна динамика и етапност в регионалния дискурс.

---

org/Literatur/M/Goethe,+Johann+Wolfgang/Gespräche/%5BZu+den+Gesprächen%5D/1827.

<sup>4</sup> Слово, говорено от два ученика на училищния празник (8-го май) в Сопотското училище. – *Цариградски вестник*, VII, 1857, 20.07, бр. 338, с. 3.

<sup>5</sup> КЪОСЕВ, Ал. Игрите на Европа. Опит за картография на един български дискурс. – В: *Анархистът законодател. Сборник в чест на 60-годишнината на проф. Никола Георгиев*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1997, с. 75.

До средата на XIX в. той залага предимно на конкретиката, на локалната определеност, както личи от някои произволно избрани заглавия на стихотворения, публикувани в „Цариградски вестник“: „Песен на калоферските момци“<sup>6</sup>, „Възрождение на Тулча“<sup>7</sup>, „Спиталът на Тулча“<sup>8</sup>, „Песен на ломското новосъставлено училище и на испитанието му“<sup>9</sup>, „Плач на жеровнянските юноши“<sup>10</sup>, „Село Сопот и град Враца ся разговарят помежду си като брат и сестра“<sup>11</sup>, „Песен сищовскаго учителя, покойнаго Христякя Павловича Македонца, съчинена от ученика его Теодора Хрулювскаго Лясковченина“<sup>12</sup> и др. Както се вижда, в тези заглавия, вписващи се в неособено ясни, но традиционно приет определител „даскалска поезия“, е маркиран образът на родния край, който няма много общо с конструирания по-късно геополитически образ на Родината, отчитащ националните ѝ граници, а още по-малко с абстрактното и трансцендентно пространство, припознато за родно в поетическите текстове след 90-те години на XIX в. Родният край не е България, той се вписва в стеснените контури на конкретния регион, отразява неговата географска специфика, неговите идентификационни символи, социалните и институционалните му топоси (училища, читалища, църкви, „спитали“).

Прицелена в регионалната конкретика, даскалската поезия тематизира напредъка на местните училища („В Копривщица училище главно, / в науките се показва славно“<sup>13</sup>); градските посещения на официални лица („...търновский правител, градскийо съдител / поиска да отиди, школите да види“<sup>14</sup>); локалните природни бедствия – наводнения, пожари („...а пък Търнов догорява, / все на огън и чер дим...“<sup>15</sup>); построяването на болници („В Тулча можем да похвалим / свято дело прекрасно (...) / Тъй за скоро ся въздигна / красна къща светлива / на високо чисто място, / болест да ся измива“<sup>16</sup>) и т. н.

<sup>6</sup> ОГНЯНОВИЧ, К. Песен на калоферските момци. – *Цариградски вестник*, 1848, 16.10, бр. 20, с. 1–2. Курсивът навсякъде е мой, А. А.

<sup>7</sup> ИЗВОРСКИ, Ст. Възрождение на Тулча. – *Цариградски вестник*, 1849, 08.07, бр. 56, с. 4.

<sup>8</sup> ИЗВОРСКИ, Ст. Спиталът на Тулча. Надпис за въздвижението му. – *Цариградски вестник*, 1849, 10.09, бр. 64, с. 4.

<sup>9</sup> ПИШУРКА, Кр. Песен на ломското новосъставлено училище и на испитанието му. – *Цариградски вестник*, 1849, 17.09, бр. 65, с. 2–3.

<sup>10</sup> ВАСИЛЕВ, Ст. Плач на жеровнянските юноши. – *Цариградски вестник*, 1851, 13.01, бр. 18, с. 4.

<sup>11</sup> НИКОЛОВ, М. Село Сопот и град Враца ся разговарят помежду си като брат и сестра. – *Цариградски вестник*, 1851, 07.07, бр. 42, с. 4.

<sup>12</sup> ХРУЛЕВ, Т. Песен сищовскаго учителя, покойнаго Христякя Павловича Македонца, съчинена от ученика его Теодора Хрулювскаго Лясковченина. – *Цариградски вестник*, 1849, 26.03, бр. 42, с. 4; 09.04, бр. 43, с. 2.

<sup>13</sup> ХАДЖИКОНСТАНТИНОВ, Й. Рай божий. – *Цариградски вестник*, 1851, 06.10, бр. 55, с. 3.

<sup>14</sup> ДАВИДОВ, П. К. В Търново, в България, в сряда по икундия... – *Цариградски вестник*, 1849, 24.12, бр. 79, с. 4.

<sup>15</sup> СЛАВЕЙКОВ, П. Р. Търновский второй пожар. – *Цариградски вестник*, 1849, 06.08, бр. 59, с. 4.

<sup>16</sup> ИЗВОРСКИ, Ст. Спиталът на Тулча. Надпис за въздвижението му.

Правилно впечатление, че капсулирането в конкретиката истребват към фактологичност до голяма степен потискат фикционалното изобразяване. Белег за престижност при този тип поезия е не художествената условност, а миметизмът – детайлното и „вярно“ отразяване на живота задължително в неговите регионални параметри. Изобразяват се конкретни топоси, реално случили се събития в точно посочено време („На значение за Заарската зима, / осемстотин четиридесет и седма, / от първаго декемврия сняг заседна“<sup>17</sup>). Стига се до странно опоезизиране (странно, защото е далече от модерната мяра за поетичност) на пределно делнични, битови събития, оставящи следи единствено в рамките на комуникативната памет<sup>18</sup> („...и тогаз едвам дърва с кола видяха, / и с голяма радост ги купуваха; / и толкоз бе им оскъпила цената, / дадоха са трийсет и пет грош колата“<sup>19</sup>). Затварянето в пределно битовите, стеснени рамки на родния край е знак за моделирането на една локална култура, която е трудно мислима извън контекста на местното пространство и не се стреми да репрезентира националната идентичност.

Процесите на трансформирането на локалната култура в национална може да се отнесат главно към 60–70 г. на XIX в., когато крайната изолираност в пределите на местното бива подложена на иронично осмисляне от страна на възрожденските интелектуалци. В повестта „Българи от старо време“ повествователят неслучайно посочва „малката слабост“ на дядо Либен да обича „своето отечество, но не всичкото, а само Копривщица“<sup>20</sup>. Появата на похвати от парадигмата на ироничното и пародийното, насочени към определени разбирания и културни модели, обикновено става, когато тези модели, макар и неизчерпани напълно, започват да носят характеристиките на традиционната установеност, на анахроничната застиналост, към която националните идеолози подхождат с амбицията за разколебаване и пренаписване.

Според някои изследователи самоопределението на мнозинството българи (и изобщо жители на Балканите) дори и през втората половина на XIX в. включва, на първо място, назоваване на семейството (рода) и родното място, може би и на „малката, културно различима регионална единица“, а след това, на второ място, и на религиозната принадлежност (например *рум*

---

<sup>17</sup> А. И. На значение за Заарската зима... – *Цариградски вестник*, 1848, 05.04, бр. 14, с. 4.

<sup>18</sup> Според Ян Асман „комуникативната памет обхваща спомените, отнасящи се до близкото минало. Това са спомените, които човекът споделя със своите съвременници. Типичен случай е паметта на поколенията. Тази памет исторически се среща с групата; тя възниква във времето и си отива с него, по-точно: със своите носители. Когато носителите, които я възпроизвеждат, умрат, тя отстъпва място на нова памет“ (АСМАН, Я. *Културната памет. Писменост, памет и политическа идентичност в ранните високоразвити култури*. София: Планета-3, 2001, с. 48–49).

<sup>19</sup> А. И. Цит. съч., с. 4.

<sup>20</sup> КАРАВЕЛОВ, Л. Българи от старо време. – В: Л. КАРАВЕЛОВ. *Събрани съчинения*. Т. 1. София: Български писател, 1965, с. 210.

миллет)<sup>21</sup>. Едва на следващ етап се изтъква етническата идентификация, която има сравнително слабо влияние върху всекидневния живот на редовите хора в Османската империя. Все по-видим е обаче стремежът на интелектуалците, активиран с появата на националните движения, да пренаредят компонентите на принадлежност като поставят начело тъкмо етническата лоялност, преливаща в преданост към въобразената политическа общност.

За тях е актуална любовта към „всичкото“ отечество, която в поетическите текстове се проявява на различни равнища: като стремеж към очертаване на цялостен географски силует на родината, съвпадащ с разбирането за държавни граници („Тих я Дунав напоява, / горд Балкан я украсява / и въздига гордо чело / пред морята Бяло и Черно“<sup>22</sup>); като преклонение пред природните ѝ красоти („Сякаш земний рай наглед, / все приятности навред; / разни птички я възпяват, / до небеси възхваляват“<sup>23</sup>); като възхвала на българската жена („Спретна, чиста и пристойна, / къщница е тя достойна, / и работна, и невинна, / откъм прелести обилна“<sup>24</sup>) и на българския мъж („Живее, както Господ дал, / лукавство, злоба не познал (...); / Такъв е наший българин / на майка си достоен син“<sup>25</sup>).

Реториките на регионалното, които придобиват все по-отчетлив етноцентричен израз, имат двойна функция: от една страна, утвърждават и ценностно натоварват емблемите на „своето“, а от друга – оспорват и дискредитират образите на „чуждото“, като по този начин „втвърдяват границите на културното диференциране“<sup>26</sup>. Заплашителната фигура на чужденеца враг, призвана да консолидира чувството за национална принадлежност чрез отрицателното си маркиране, във възрожденските

---

<sup>21</sup> VERMEULEN, H. Greek Cultural Dominance among the Orthodox Population of Macedonia during the Last Period of Ottoman Rule. – In: A. BLOCK, H. DRIESSEN (Eds.). *Cultural Dominance in the Mediterranean area*. Nijmegen: Katholieke Universiteit, 1984, p. 231.

Сходна подредба, но с размяна на първите два идентичностни маркера, предприема и Десислава Лилова, според която „превърщането на религиозната принадлежност в (...) твърд ориентир на идентичността е специфика на предмодерното статукво в Османската империя“. За българите по това време, смята авторката, „отговорът на въпроса „кой съм аз?“ по необходимост започва с изречението „аз съм християнин“ и по-нататък всеки може да добави подробности за името, родното място, семейството, рода и т. н.“ (ЛИЛОВА, Д. *Възрожденските значения на националното име*. София: Просвета, 2003, с. 24).

Както се вижда, и за двамата цитирани изследователи етническата принадлежност се явява по-слаб фактор за самоопределение през преднационалния период – възглед, който често не се споделя от традиционната българска, а и балканска историография, която според Раймонд Детрез изхожда от „примордиалистското предпоставяне на етнокултурен континуитет от най-древната епоха до днешно време“ (ДЕТРЕЗ, Р. *Не търсят гърци, а ромеи да бъдат. Православната културна общност в Османската империя. XV–XIX в.* София: Кралица Маб, 2015, с. 29).

<sup>22</sup> БОБЧЕВ, Ст. Каква е България. – *Читалище*, II, 1872, 01.06, кн. 17, с. 804.

<sup>23</sup> Пак там.

<sup>24</sup> БОБЧЕВ, Ст. Каква е българката. – *Читалище*, II, 1872, 01.07, кн. 19, с. 902.

<sup>25</sup> Пак там.

<sup>26</sup> СМИТ, А. *Националната идентичност*. София: Кралица Маб, 2000, с. 41.

поетически текстове често има турска или гръцка отнесеност: „Турком бяха водители гърци, / проходи горски им показвах. / С том се успявах те поганци, / отечество ни разоряха!“<sup>27</sup> В немалко случаи обаче, както споменах, фигурата на застрашаващата чуждост, която едновременно притеснява с образцовата си недосегаемост и плаши с асимилаторския си потенциал, се припокрива с представата за Европа. Възрожденските автори се опитват да неутрализират тази застрашителност, да редуцират тревогите, които тя поражда, чрез затваряне в родното и чрез изграждане на положителни модели на идентификация.<sup>28</sup>

Една от ефективните стратегии за национална легитимация минава през езика, през отстояването на литературните му възможности и отхвърлянето на подозренията, че „не ставало стихове на българският език“<sup>29</sup>. Повод за защитата му дава изказаното мнение от украинския славист Юрий Венелин, че новобългарският език е неспособен да излъчи пълноценни поетически текстове заради членните си форми, които ограничават избора на рими.<sup>30</sup> В опровергаването на този възглед, отключил една от първите литературни полемики, се включват представители на даскалската поезия като Стефан Изворски, който призовава българските автори да покажат, че стиховете им са „стройни, приятни на слух, / лесни и пълни с народния дух“<sup>31</sup>. Участват и културни дейци от т. нар. одески кръг като Найдено Геров, който още през 40-те години на XIX в., като реакция срещу тезата на Венелин, публикува текста „Стоян и Рада“, въвеждайки в българския литературен контекст нова жанрова форма (поемата) и ново стихосложение (силаботоническото). Плеоназмената, нарочно архаизирана стилистика на Неофит Бозвели и Георги Раковски също има демонстрационен характер, доколкото се опитва да докаже широкия изразен капацитет на езика, наследен според тези автори още от старобългарската традиция.<sup>32</sup>

<sup>27</sup> РАКОВСКИ, Г. Ст. Горский пътник. Повестивителен спев. – В: Г. РАКОВСКИ. *Съчинения*. Т. I. София: Български писател, 1983, с. 236.

<sup>28</sup> Както отбелязва Надя Данова, „духът на етноцентризма“ завладява и учебникарската книжнина. В отпечатаната през 1869 г. от Христо Данов програма за българските училища, в която се посочват целите на обучението по история, се изтъква следното: „Българската история показва откога и отде произхожда българският народ, как е бил той в старо време и как е сега. Още показва, че българинът е бил и живее, че не е нито грък, нито русин, нито французин, но е българин“. Цит. по: ДАНОВА, Н. *Българските учебници през епохата на утвърждаването на националната идентичност и образите на „другите“*. – В: *Да мислим Друго* – образи, стереотипи, кризи XVIII–XX в. София: Кралица Маб, 2001, с. 334–335.

<sup>29</sup> ИЗВОРСКИ, Ст. Не ставало стихове на българският език. Ответ. – *Цариградски вестник*, 1858, 11.01, бр. 361, с. 1.

<sup>30</sup> Вж.: ВЕНЕЛИН, Ю. *Заради възрождение новой болгарской словесности или науки*. Букурещ, 1842, с. 95–96.

<sup>31</sup> ИЗВОРСКИ, Ст. Цит. съч., с. 1.

<sup>32</sup> Явления като „побългаряването“ на чужди произведения също могат да бъдат мислени като опит за справяне с негативните асиметрии между „своето“ и „чуждото“. Чрез потискане на различията, „чуждото“ е опитомено, сведено до познатото, превърнато в част от собствената



Важен ресурс за изобретяване на позитивни идентификации е културното наследство, което се мисли не само като съизмеримо с европейското, но и като надминаващо го по старинност и значимост на реликвите, писмените паметници и устната словесност. Подражанията на фолклорната образност и стилистика, открити в поезията на Константин Миладинов и в някои текстове на Райко Жинзифов, имат за цел да отдадат дължимата почит към предците, да създадат усещане за непрекъснатост на традицията. Предаността към културното наследство е съчетана с претенцията за древност, с усилието, формулирано от Георги Раковски, „да узнай учений свят, че българи са първи и най-стари жители в Европа“<sup>33</sup>. Тази претенция се подкрепя с изтъкването на културни постижения, смятани за неоспорими (писменост, книжнина, християнство); при това появили се във време, когато „днешна хитра Европа просвещена / (...) покрита е била съвсем от варварство“<sup>34</sup>. Припомнят се и героични събития и личности от миналото, когато „Българско царство (...) е било / най-силно и най-славно в Европа!“<sup>35</sup>.

Реториките на регионалното се превръщат в критически реплики и към европейските вкусове, поведенчески стереотипи, моди. В областта на поезията дидактичното порицание на синдрома на „криворазбраната цивилизация“ е насочено към една много характерна за средата на XIX в., но и по-късно сантиментално-романтическа линия, чийто репертоар включва салонна атмосфера, куртоазна лексика, рафинирани образи на лирическите герои, платонични преживявания.<sup>36</sup> Очевидно тези стихотворения, даващи израз на един западен вкус и изисканост, в един момент започват да се мислят като проводници на илюзорността и фалша, на имитативната цивилизованост. Типът галантно, сантиментално поведение се припознава като театрално и изкуствено, като несъвместимо с българския манталитет.

Ето защо се появяват поетически критици, пропагандиращи връщането „назад“ към определени антицивилизаторски, антимоdernни и антиевропейски нагласи: „Не зная аз що е лорнет / и мен не е известна мода, / но аз се наслаждавам в свет / сос тишина. Аз и не хода / вов шумно общество, на бал, / от сладостта им не с' увличам, / де съм незлобливост видял, / кам там всегда аз тичам...“<sup>37</sup> Утвърждаването на „изконните“, па-

---

традиция и, следователно, лишено от знаците на непроницаемата си, заплашителна странност.

<sup>33</sup> РАКОВСКИ, Г. Ст. Кратко разсъждение върху тъмни и лъжовни начала на коих е основана стара повесност всех европейских народов. – В: Г. РАКОВСКИ. *Съчинения*. Т. IV. София: Български писател, 1988, с. 143.

<sup>34</sup> РАКОВСКИ, Г. Ст. Отлъчие от България еднаго разпаленаго родолюбца българина в лет. 1853. – В: Г. РАКОВСКИ. *Съчинения*. Т. I. София: Български писател, 1983, с. 421.

<sup>35</sup> РАКОВСКИ, Г. Ст. *Горский пътник. Повествителин спев*. – Цит. изд., с. 282.

<sup>36</sup> Част от текстовете в песнопойките на П. Р. Славейков, М. Лазаров, Сп. Зафиров, Й. Груев добре илюстрират този поетически модел. Любопитното е, че при някои автори (например Н. Геров) той е едновременно следван и критикуван.

<sup>37</sup> ГЕРОВ, Н. На Ч\*\*\*\*\* – *Българска възрожденска поезия*. Ред. К. Топалов. София: Български писател, 1980, с. 141.

триархални български традиции се припознава като особено ценно, ако е легитимирано от женски глас, бил той и мистифициран, какъвто най-вероятно е случаят с авторовата фигура, подписваща се като Карамфила Стефанова – „Съм Българка аз дебела, / нямам титла „Контеса“, / не знам да носа капела / с дупчана завеса“<sup>38</sup>.

Кулминацията на оксиденталисткия дискурс<sup>39</sup> обаче е не просто отъждествяването с патриархалната традиция, а заявената причастност към един ориенталски културен модел, който в други случаи травматично се отхвърля, но в напрежението между регионалното и европейското ситуационно може да бъде привлечен на страната на „своето“. Ориенталският уклон проличава например в предпочитанията към определен тип женска визия, повлияни от османския любовнопесенен канон, който предписва „пълни да бъдат, дебелки, / мекички като къделки, / кълките, дебелените, / под коленете прасците“<sup>40</sup>. В някои текстове се чертае не особено присъщ на българската традиция образ на любимата, който акцентува върху нейната „мека, нежна, дори отпусната“ плът<sup>41</sup>. Отново в сферата на безпроблемната вписаност в ориенталското могат да бъдат мислени и песните на турски език, предаден на кирилица в немалко песнопойки от XIX в. Понякога е налице и билингвистично съвместяване в рамките на един и същ текст: „Гижде, гюндюз янайорум, / за теб сърдце премира. / Ей би-вефа олма джанъм, / смили ся зарад мене!“<sup>42</sup> Подобни примери в някаква степен ревизират традиционните представи за двете враждуващи идентичности.

Разбира се, в процеса на моделирането на българския литературен канон стихотворения и песни като цитираните – заявяващи причастност към ориенталското – започват да се мислят в модусите на низовото, срамното, робското. Затова и постепенно биват изтласкани в литературната периферия. На едно неофициално, популярно равнище обаче ориенталският културен

---

<sup>38</sup> СТЕФАНОВА, К. Към \*\*\* – Пак там, с. 462. Хипотезата, че Карамфила Стефанова не е реално съществуваща поетеса, а е мистификация, зад която се крие автор мъж (най-вероятно Антон Франгя), е изказана за първи път от Людмила Малинова, която представя и убедителни аргументи за предположението си. Вж.: МАЛИНОВА, Л. Карамфила Стефанова – в сянката на мистификацията. – *Литературна мисъл*, XLV, 2002, кн. 2, с. 83–94.

<sup>39</sup> За критиките, но и за приложимостта на понятието „оксидентализъм“ към българската (балканската, източноевропейската) култура, вж.: АРЕТОВ, Н. Що е оксидентализъм и има ли той почва у нас? Предварителни тезиси в търсене на литературните аспекти на проблема. – *Литературна мисъл*, XLVIII, 2005, кн. 1, с. 123–130. Разбирано „в по-широкия смисъл – като демонизиране на Другия, който се свързва със Запада“ (с. 126) – това понятие очевидно е употребимо при интерпретирането на културните явления в роден контекст и то не само в разглеждания времеви отрязък, а и до днес.

<sup>40</sup> СЛАВЕЙКОВ, П. Р. За хубостта на жените. – В: Славейков, П. Р. *Славейче или събрание на различни песни български и турски за разтуха на младите*. Цариград, 1864, с. 65.

<sup>41</sup> МИХАЙЛОВ, К. *Петко Славейков. Поетически послания*. София: Ариадна, 2002, с. 26–27.

<sup>42</sup> ГРУЕВ, Й. Бир гюрюште ишък олдум... – ГРУЕВ, Й. *Гуслица или нови песни*. Белград, 1858, с. 25.



код явно дава усещане за онова, което Майкъл Хърцфелд определя като културна интимност – „припознаването на онези аспекти на културната идентичност, които предизвикват неудобство пред външните хора, но въпреки това даряват вътрешните хора с увереност в наличието на тяхна общност“<sup>43</sup>.

На студения, непроницаем и недосегаем образ на европейското се противопоставя близкият, общностно-сплотен образ на „нашенското“, обособен в своите локални, национални, балкански и ориенталски измерения. Реториките на регионалното, които биха прозвучали варварски на Гьоте, изглежда са средство за справяне с паниките на идентичността, които цивилизованият Запад предизвиква. И така ще е поне до 90-те години на XIX в., когато културната програма на кръга „Мисъл“, актуализирайки дискурса на универсалното, ще опита да помести българското сред обемите на големия свят.

Публикацията е подготвена в рамките на Национална научна програма „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“.

## ИЗВОРИ

А. И. На значение за Заарската зима... – *Цариградски вестник*, 1848, 05.04, бр. 14, с. 4.

БОБЧЕВ, Ст. Каква е България. – *Читалище*, II, 1872, 01.06, кн. 17, с. 804.

БОБЧЕВ, Ст. Каква е българката. – *Читалище*, II, 1872, 01.07, кн. 19, с. 902.

БОБЧЕВ, Ст. Какъв е българинът. – *Читалище*, II, 1872, 01.07, кн. 19, с. 902.

ВАСИЛЕВ, Ст. Плач на жеровнянските юноши. – *Цариградски вестник*, 1851, 13.01, бр. 18, с. 4.

ВЕНЕЛИН, Ю. *Заради възрождение новой болгарской словесности или науки*. Прев. М. Кифалов. Букурещ, 1842.

ГЕРОВ, Н. На Ч\*\*\*\*\* – *Българска възрожденска поезия*. Ред. К. ТОПАЛОВ. София: Български писател, 1980, с. 138–142.

ГРУЕВ, Й. Бир гюрюште ишък олдум... – ГРУЕВ, Й. *Гуслица или нови песни*. Белград, 1858, с. 25–26.

ГЬОТЕ, Й. В. Епохи на задружна култура. – В: *Гьоте за литературата и за изкуството*. Т. 1. Съст. И. Паси. София: Наука и изкуство, 1979, с. 599–600.

ДАВИДОВ, П. К. В Търново, в България, в сряда по икиндия... – *Цариградски вестник*, 1849, 24.12, бр. 79, с. 4.

ИЗВОРСКИ, Ст. Възрождение на Тулча. – *Цариградски вестник*, 1849, 08.07, бр. 56, с. 4.

ИЗВОРСКИ, Ст. Спиталът на Тулча. Надпис за въздвижението му. – *Цариградски вестник*, 1849, 10.09, бр. 64, с. 4.

---

<sup>43</sup> ХЪРЦФЕЛД, М. *Културната интимност. Социална поетика в националната държава*. София: Просвета, 2007, с. 17.

ИЗВОРСКИ, Ст. Не ставало стихове на българският език. Ответ. – *Цариградски вестник*, 1858, 11.01, бр. 361, с. 1.

КАРАВЕЛОВ, Л. Българи от старо време. – В: Л. КАРАВЕЛОВ. *Събрания съчинения*. Т. 1. София: Български писател, 1965, с. 179–289.

НИКОЛОВ, М. Село Сопот и град Враца ся разговарят помежду си като брат и сестра. – *Цариградски вестник*, 1851, 07.07, бр. 42, с. 4.

ОГНЯНОВИЧ, К. Песен на калоферските момци. – *Цариградски вестник*, 1848, 16.10, бр. 20, с. 1–2.

ПИШУРКА, Кр. Песен на ломското новосъставлено училище и на испитанието му. – *Цариградски вестник*, 1849, 17.09, бр. 65, с. 2–3.

РАКОВСКИ, Г. Ст. Горский пътник. Повествителин спев. – В: Г. РАКОВСКИ. *Съчинения*. Т. I. София: Български писател, 1983, с. 177–307.

РАКОВСКИ, Г. Ст. Отлъчие от България едного разпаленого родолюбца българина в лет. 1853. – В: Г. РАКОВСКИ. *Съчинения*. Т. I. София: Български писател, 1983, с. 419–429.

РАКОВСКИ, Г. Ст. Кратко разсъждение върху тъмние и лъжовние начала на коих е основана стара повесност всех европейских народов. – В: Г. РАКОВСКИ. *Съчинения*. Т. IV. София: Български писател, 1988, с. 139–189.

СЛАВЕЙКОВ, П. Р. Търновский вторий пожар. – *Цариградски вестник*, 1849, 06.08, бр. 59, с. 4.

СЛАВЕЙКОВ, П. Р. За хубостта на жените. – В. СЛАВЕЙКОВ, П. Р. *Славейче или събрание на различни песни български и турски за разтуха на младите*. Цариград, 1864, с. 63–65.

СЛОВО, говорено от два ученика на училищния празник (8-го мая) в Сопотското училище. – *Цариградски вестник*, VII, 1857, 20.07, бр. 338, с. 3.

СТЕФАНОВА, К. Към \*\*\* – *Българска възрожденска поезия*. Ред. К. Топалов. София: Български писател, 1980, с. 462–463.

ХАДЖИКОНСТАНТИНОВ, Й. Рай божий. – *Цариградски вестник*, 1851, 06.10, бр. 55, с. 3.

ХРУЛЕВ, Т. Песен сишовскаго учителя, покойнаго Христя Павловича Македонца, съчинена от ученика его Теодора Хрулювскаго Лясковченина. – *Цариградски вестник*, 1849, 26.03, бр. 42, с. 4; 09.04, бр. 43, с. 2.

GOETHE, J. W. Gespräche. 1827, 31. Januar. Mit Johann Peter Eckermann: <http://www.zeno.org/Literatur/M/Goethe,+Johann+Wolfgang/Gespräche/%5B-Zu+den+Gesprächen%5D/1827> (прегл. 02.02.2026).

## ЛИТЕРАТУРА

АРЕТОВ, Н. Що е оксидентализъм и има ли той почва у нас? Предварителни тезиси в търсене на литературните аспекти на проблема. – *Литературна мисъл*, XLVIII, 2005, кн. 1, с. 123–130. [ARETOV, N. Shto e oksidentalizam i ima li toy pochva u nas? Predvaritelni tezi si v tarsene na literaturnite aspekti na problema. – *Literaturna misal*, XLVIII, 2005, кн. 1, с. 123–130.]

АСМАН, Я. *Културната памет. Писменост, памет и политическа идентичност в ранните високоразвити култури*. София: Планета-3, 2001. [AS-MAN, Ya. *Kulturnata pamet. Pismenost, pamet i politicheska identichnost v rannite visokorazviti kulturi*. Sofia: Planeta-3, 2001.]

ДАНОВА, Н. Българските учебници през епохата на утвърждаването на националната идентичност и образите на „другите“. – В: *Да мислим Другото – образи, стереотипи, кризи XVIII–XX в.* Съст. Н. Аретов. София: Кралица Маб, 2001, с. 326–341. [DANOVA, N. *Balgarskite uchebnitsi prez epohata na utvarzhdavaneto na natsionalnata identichnost i obrazite na „drugite“*. – V: *Da mislim Drugoto – obrazi, stereotipi, krizi XVIII – XX v.* Sast. N. Aretov. Sofia: Kralitsa Mab, 2001, s. 326–341.]

ДЕТРЕЗ, Р. *Не търсят гърци, а ромеи да бъдат. Православната културна общност в Османската империя. XV–XIX в.* София: Кралица Маб, 2015. [DETREZ, R. *Ne tarsyat gartsii, a romei da badat. Pravoslavnata kulturna obshtnost v Osmanskata imperiya. XV–XIX v.* Sofia: Kralitsa Mab, 2015.]

КЬОСЕВ, Ал. Игрите на Европа. Опит за картография на един български дискурс. – В: *Анархистът законодател. Сборник в чест на 60-годишнината на проф. Никола Георгиев*. Съст. Р. Коларов, В. Тодоров, Бл. Златанов. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1997, с. 65–88. [KYOSEV, Al. *Igrite na Evropa. Opit za kartografiya na edin balgarski diskurs*. – V: *Anarhistat zakonodatel. Sbornik v chest na 60-godishninata na prof. Nikola Georgiev*. Sast. R. Kolarov, V. Todorov, Bl. Zlatanov. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 1997, s. 65–88.]

ЛИЛОВА, Д. *Възрожденските значения на националното име*. София: Просвета, 2003. [LILOVA, D. *Vazrozhdenskite znacheniya na natsionalното име*. Sofia: Prosveta, 2003.]

МАЛИНОВА, Л. Карамфила Стефанова – в сянката на мистификацията. – *Литературна мисъл*, XLV, 2002, кн. 2, с. 83–94. [MALINOVA, L. *Karamfila Stefanova – v syankata na mistifikatsiyata*. – *Literaturna misal*, XLV, 2002, kn. 2, s. 83–94.]

МИХАЙЛОВ, К. Петко Славейков. *Поетически послания*. София: Ариадна, 2002. [MIHAYLOV, K. *Petko Slaveykov. Poeticheski poslaniya*. Sofia: Ariadna, 2002.]

СМИТ, А. *Националната идентичност*. София: Кралица Маб, 2000. [SMITH, A. *Natsionalnata identichnost*. Sofia: Kralitsa Mab, 2000.]

ТОДОРОВ, Цв. *Страхът от варварите. Отвъд сблъсъка на цивилизациите*. София: Изток-Запад, 2009. [TODOROV, Tsv. *Strahat ot varvarite. Otvad sbblasaka na tsivilizatsiite*. Sofia: Iztok-Zapad, 2009.]

ХЪРЦФЕЛД, М. *Културната интимност. Социална поетика в националната държава*. София: Просвета, 2007. [HERZFELD, M. *Kulturnata intimnost. Sotsialna poetika v natsionalnata darzhava*. Sofia: Prosveta, 2007.]

VERMEULEN, H. Greek Cultural Dominance among the Orthodox Population of Macedonia during the Last Period of Ottoman Rule. – In: A. BLOK, H. DRIESSEN (Eds.). *Cultural Dominance in the Mediterranean area*. Nijmegen: Katholieke Universiteit, 1984, pp. 225–255.

## RHETORICS OF THE REGIONALITY IN BULGARIAN NATIONAL REVIVAL POETRY

**Abstract.** In the 19<sup>th</sup> century Bulgarian poetry, two contradictory tendencies could be outlined. The first one is represented by intensified interest in foreign cultures and cultural models. The second one is driven by the idea of national self-preservation. The term “regional” refers to a limited scope of nationally-centered uses. They are based on the locality, nationality, Balkan and Oriental identities, regarded in an essentialist approach, and function as a protective framework of belonging to a group. These spheres were deliberately distinguished from the broader European context and, even more so, from the notion of the universality, which remained influential in Western intellectual discourse at the time. The paper also examines the dynamics of regional discourse, tracing its development from local to national levels, and the strategies through which the Bulgarian identity was legitimized through language, cultural heritage narratives, and certain Occidentalist attitudes. *Keywords:* Bulgarian National Revival, poetry, rhetorics of the regionality, identity, Occidentalism

**Anna Alexieva**, Assoc. Prof., PhD

ORCID ID: 0009-0008-1314-9978

Scopus ID: 58592288300

WoS ResearcherID: JDW-8246-2023

Institute for Literature – Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchencki Prohod Blvd., Block 17, 1113 Sofia, Bulgaria

E-mail: alexieva.anna@gmail.com